

RESPUBLIKADA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA ISTE'MOL VA URUG'LIK KARTOSHKKA YETISHTIRISH ISTIQBOLLARI

Hasanov Bektash Tursunkulovich Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Samarqand filiali 2-kurs tayanch doktoranti

Annotatsiya: Oziq-ovqat xavfsizligi muammolari va uning kelajakdagi istiqbollari butun dunyo bo'ylab ko'proq strategik tashvishga aylanmoqda. O'zbekiston qishloq xo'jaligiga o'tish orqali barqaror oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash yo'lida bosqichma-bosqich islohotlarni amalga oshirayotgan mamlakatdir. Shu munosabat bilan kartoshka yetishtirish mamlakatimizda oziq-ovqat iste'molini barqaror ta'minlash sohaslaridan biri hisoblanadi. Shunga qaramay, samaradorlik va samaradorlik jihatlari hali ham noma'lumligicha qolmoqda.

Kalit so'zlar: Oziq-ovqat xavfsizligi, kartoshka ishlab chiqarish, texnik samaradorlik.

Annotation: Food security challenges and its future prospects are becoming a more strategic concern around the world. Uzbekistan is a country that is gradually implementing reforms to ensure sustainable food security through the transition to agriculture. In this regard, potato cultivation is one of the areas of sustainable food consumption in our country. Nevertheless, aspects of efficiency and effectiveness still remain unknown.

Keywords: Food safety, potato production, technical efficiency.

1. KIRISH

Respublikada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda iste'mol va urug'lik kartoshka yetishtirishni rivojlantirish, kartoshkachilik sohasida klaster va kooperatsiya mexanizmlarini kengaytirish hamda zamonaviy texnologiyalarini joriy etishni davlat tomonidan yanada qo'llab quvvatlash, shuningdek, kartoshkaga bo'lgan ichki bozor talabini to'liq qondirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6-maydagi PQ-4704-sonli qarori e'lon qilindi¹. Bunda kartoshka yetishtiruvchilar uyushmasining kartoshkachilikka ixtisoslashtiriladigan

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4704-son qarori. "Respublikada kartoshka yetishtirishni kengaytirish va urug'chiligini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" Toshkent sh., 2020 yil 6 may.

tumanlarda kartoshkachilik klasterlari va kooperatsiyalarini tashkil etgan holda innovasion va resurs tejankor texnologiyalar asosida urug'lik kartoshka yetishtirish hamda sohaga qo'shilgan qiymat zanjirini yaratish, aholining oziq-ovqatga bo'lgan talabini qondirish hamda iste'molga bo'lgan ichki bozor talabini oshirish, shuningdek, uning eksportini kengaytirish bo'yicha muhim ishlar amalga oshirish kerakligi ta'kidlab o'tilgan. Xususan, Davlat statistika qo'mitasi xabariga ko'ra, 2022 yilning yanvar-fevral oylarida O'zbekiston 7 ta davlatdan qiymati 21 mln AQSh dollariga teng bo'lgan 122,4 ming tonna kartoshka import qilgan. Qayd etilishicha, kartoshka importi o'tgan yilning mos davri bilan solishtirilganda qariyb 42 ming tonnaga oshgan. O'zbekistonga 2022 yilning dastlabki 2 oyida Pokiston 91,3 ming tonna kartoshka import qilgan bo'lsa, Qozog'iston 12,6 ming tonna, Eron 5,2 ming tonna, Rossiya – 4,4 ming tonna, Qirg'iziston – 4,3 ming tonna, Afg'oniston – 4 ming tonna, Belarus – 631,6 tonna kartoshka import qilgan.

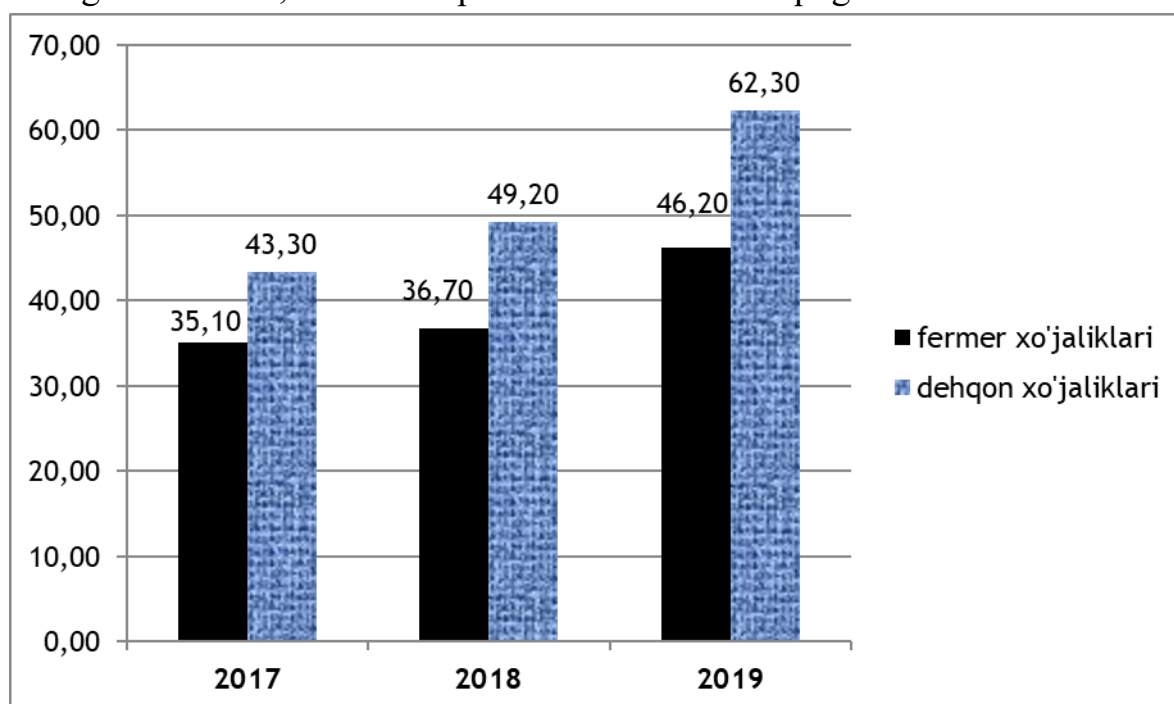
Dunyoning rivojlangan mamlakatlaridan Belorussiya, Germaniya, Niderlandiya, Rossiya, Turkiya, Fransiya kabi davlatlarda kartoshka yetishtirish serdaromad soha hisoblanib, o'rtacha 1 gektar maydondan olinadigan sof foyda 6-7 ming AQSh dollarni tashkil etgan holda, respublikadagi mazkur ko'rsatkich 5-6 mln. so'mni tashkil etmoqda, xolos. Ayrim kichik fermer xo'jaliklarda kartoshka yetishtirish uchun sarflangan harajatlari ham qoplamayapti. Kartoshka yetishtiruvchi fermer xo'jaliklari urug'lik kartoshka yetishtirish bo'yicha chuqur bilim va ko'nikmalarga ega emasligi natijasida talab etiladigan sifatli kartoshka urug'ligi yetishtirish va tayyorlash tizimi to'liq takomillashtirilmaganligi hamda kartoshka yetishtiruvchi hududlarini to'liq ixtisoslashtirilmaganligi, shuningdek, kartoshka yetishtiruvchilar bilan ilm-fan o'rtasida integratsiyaning yetarli emasligi ushbu sohaning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Kartoshkachilik sohasi rivojlangan mamlakatlarni tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, ushbu mamlakatlar tomonidan har yili kartoshka yetishtiruvchi xo'jaliklarni turli shakllarda qo'llab-quvvatlash uchun davlat dasturlari qabul qilib borilmoqda.

So'ngi yillarda kartoshka yetishtirish hamda uni eksport qilish masalalari O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatida markaziy o'rinlardan birida turadi. Endilikda aholi turmush darajasini yaxshilash va daromadlarini oshirish, aholini oziq-ovqat bilan to'laqonli ta'minlash masalalari oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda kartoshka ishlab chiqarish bilan chambarchas bog'liqdir. Ma'lumki, davlatimiz rahbarining tashabbusi bilan islohotlarning yangi bosqichida O'zbekiston iqtisodiyotining eng muhim sohalaridan biri hisoblangan qishloq xo'jaligining kartoshka yetishtirish tarmog'i tubdan isloh qilinyapti. Ayniqsa, hozirgi pandemiya

paytida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, ichki bozorda kartoshkaga bo'lgan talabni qondirish, bozorlarda kartoshkaning narx-navo barqarorligini ushlab-turib bularning bariga kartoshka yetishtirish agroklaster va kooperatsiyalarni rivojlantirmasdan erishib bo'lmaydi. Ma'lumotlarga qaraganda, 2025 yilgacha mamlakat yalpi ichki mahsuloti hajmini 100 milliard dollar, yillik eksportni 30 milliard dollarga yetkazish maqsad qilingan. Bu ko'rsatkichlarga erishish uchun esa qishloq xo'jaligi sohasidagi mavjud bo'lgan zahiradagi imkoniyatlar ishga solinmoqda.

1-rasm. Bulung'ur tumanida kartoshka ekin maydoni (ga)²

1-rasmga ko'ra 2018 va 2019 yillarda Bulung'ur tumanida asosiy kartoshka ekin maydoni dehqon xo'jaliklariga to'g'ri kelgan. Shuningdek, tumanda yetishtirilgan kartoshkaning ulushi dehqon xo'jaliklariga to'g'ri kelganligini ko'rishimiz mumkin. Garchi 2017 yilda fermer xo'jaliklari 1243 gektar maydonga, dehqon xo'jaliklari esa 865 gektar maydonga kartoshka ekan bo'lsada, dehqon xo'jaliklari fermer xo'jaliklariga nisbatan 8,2 tonna ko'p kartoshka ishlab chiqargan.

2-rasm. Bulung'ur tumanida kartoshka ishlab chiqarish (ming tonna)³

² Samarqand viloyat statistika ma'lumotlari asosida muallif

³ Samarqand viloyat statistika ma'lumotlari asosida muallif

Kartoshkachilikda qiymat zanjirining yana bir bo'limi kartoshkani saqlash bo'lib, tumanda bu jarayon uchun maxsus omborxonalar, muzxonalar tashkil qilingan.

Tadqiqot olib borilayotgan Bulung'ur tumanida kartoshkani sotish ishlari asosan mahalliy bozorlarda chakana narxlarda, vositachi korxonalar orqali ulgurji narxlarda sotilmoqda.

2. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mamlakatimiz rahbari tomonidan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030 yillarga mo'ljallangan strategiyasi oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning muhim ustuvor yo'nalishlarini belgilab berdi. Qishloq xo'jaligining muhim tarmog'i hisoblangan kartoshka ishlab chiqarish va oziq-ovqat sanoatida tutgan o'rnini o'rganish juda muhimdir. Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada kartoshka yetishtirish bo'yicha Samarqand viloyatining eng ilg'or tumanlaridan bo'lgan Bulung'ur tumani misolida kartoshkachilikda qiymat zanjirini tahlil qildik. Tahlil davomida asosan Bulung'ur tumanida tasodifiy tanlanma asosida kartoshka yetishtiruvchi fermer xo'jaliklari, dehqon xo'jaliklari bilan bo'lgan intervyu ma'lumotlaridan, Samarqand viloyat statistika boshqarmasi yig'ma ma'lumotlaridan foydalandik.

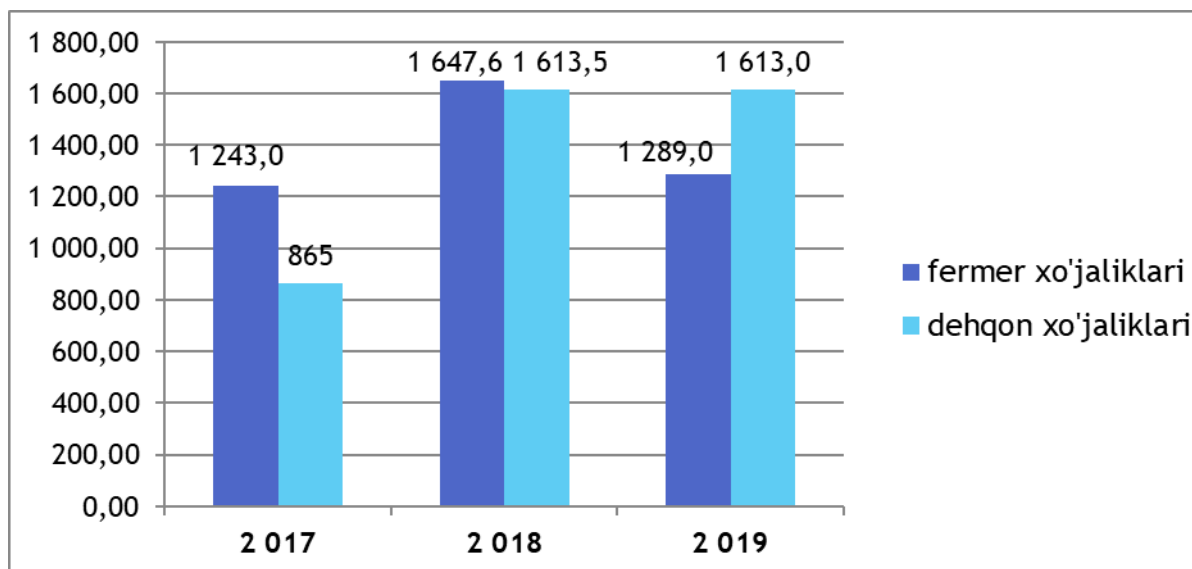
3. TAHLIL VA NATIJALAR

Kartoshkachilik faoliyati qiymat zanjirida dastlab duch keladigan halqa bu – yerni ekinga tayyorlash, xom ashyo ta'minoti ya'ni ishlab chiqaruvchilarga sifatli, yuqori navli urug'larni yetkazib berish, o'g'it bilan ta'minlash hisoblanadi. Bulung'ur tumanida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ayrim yangi tashkil qilingan kartoshka urug'i yetkazib beruvchi korxonalar yuqori sifatli kartoshka urug'ini asosan Gollandiya davlatidan to'g'ridan-to'g'ri import qilib shartnoma asosida fermerlarga yetkazib bermoqda.

Kartoshkachilik faoliyati qiymat zanjirida muhim bo'lgan bo'g'inlardan biri bu - bevosita mahsulotni ishlab chiqarish bo'g'inidir. Respublikamizda kartoshka ishlab chiqarish asosan fermer xo'jaliklari, dehqon xo'jaliklari va qishloq xo'jaligi korxonalari tomonidan amalga oshiriladi. Shuningdek, keyingi vaqtlarda kartoshkachilikka ixtisoslashgan klasterlarni rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratilmoqda va ushbu klasterlar tomonidan nafaqat kartoshka mahsulotlarini ishlab chiqarish, balki, urug'lik yetkazib berish, sotish, saqlash va qayta ishlash faoliyatlari yo'lga qo'yilmoqda.

Tadqiqot olib borilgan hududlardan biri bo'lgan Bulung'ur tumanida kartoshka ishlab chiqarish ekin maydoni dinamikasi quyidagi rasmda keltirilgan (1-rasm).

Bulung'ur tumanida 2017, 2018 va 2019 yillarda mos ravishda jami qishloq xo'jaligi ekin maydonlarining 9,0 foiz, 13,5 foiz va 12,3 foiziga kartoshka ekini ekilgan.

4. XULOSA VA TAKLIFLAR

Umuman yuqoridagi tahlillardan xulosa qilib aytish mumkinki, kartoshka yetishtirishda Samarqand viloyatida ilg'or bo'lgan Bulung'ur tumanida kartoshkachilikda qiymat zanjirining har bir halqasini, xususan kartoshka urug'ini yetkazib beruvchi korxonalar, kartoshkani saqlash, qayta ishlash, eksport faoliyatlarini bozor iqtisodiyoti qonunlari asosida rivojlantirish muhim hisoblanadi. Shuningdek, kartoshka ishlab chiqarishda innovatsion texnologiyalarni joriy qilish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947- va sonli Farmoni. // Xalq so'zi. 8 fevral' 2017 yil.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4704-son qarori. "Respublikada kartoshka yetishtirishni kengaytirish va urug'chiligini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" Toshkent sh., 2020 yil 6 may.

2. Murtazayev O., Ahrorov F. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti.–T.: ILM-ZIYO, 2017.

3. Abdug'aniev A. Qishloq xo'jalik yerlaridan to'liq va samarali foydalanish

istiqbollari //O'zbekiston qishloq xo'jaligi–Toshkent, 2013

4. Janssen, W., Hall, A., Pehu, E., & Rajalathi, R. Linking market and knowledge based development: The why and how of agricultural innovation systems. markets, marketing and developing countries: where we stand and where we are heading, 44-53. 2010.

5. Kapalasa, E., Mwenye, O., Jogo, W., Parker, M., & Demo, P. Potato value chain analysis report for Malawi. 2022

6. Абдуллаев, З. Ҳ. (2021). Илмий ва инновацион фаолият самарадорлиги ва олий таълим муассасалар рейтинглари. *DEVELOPMENT ISSUES OF INNOVATIVE ECONOMY IN THE AGRICULTURAL SECTOR*, 1002-1007.

7. KHURRAMOV, A., & GANIEV, I. M. (2021). The Economic Effectiveness of Using Effective Risk Management Techniques in Project Management. *DEVELOPMENT ISSUES OF INNOVATIVE ECONOMY IN THE AGRICULTURAL SECTOR*, 13-18.

8. Муртазаев, О. (2018). *История развития кооперативов в Узбекистане и их преобразование на современном этапе* (No. 918-2018-7642).